

Analytický komentár

Sú zadlžené domácnosti chudobnejšie?¹

V rámci konvergencie slovenskej ekonomiky k ekonomikám vyspelých krajín západnej Európy rastie nielen bohatstvo slovenských domácností, ale aj ich zadlženosť. Predmetom tohto komentára je analýza vplyvu zadlženosti domácností na ich čisté bohatstvo. Hlavným výsledkom je, že zatiaľ čo domácnosti s nezabezpečeným úverom sú výrazne chudobnejšie než nezadlžené domácnosti, bohatstvo domácností s úverom na bývanie sa od bohatstva domácností bez dlhu nelíši. To môže naznačovať, že úvery na bývanie – na rozdiel od napr. spotrebiteľských úverov – v nedávnej minulosti nespôsobovali výraznejší nárast rizikového profilu dlžníka.

Slovensko za posledných 25 rokov prešlo výraznými štrukturálnymi zmenami, počas ktorých sa pretransformovalo z centrálne riadenej ekonomiky na ekonomiku voľného trhu. Počas tejto transformácie konvergovala slovenská ekonomika k ekonomikám vyspelých štátov západnej Európy. V rámci tohto procesu sa zvyšovala nielen životná úroveň a bohatstvo obyvateľov Slovenska, ale aj ich zadlženosť. V porovnaní s ostatnými krajinami eurozóny sú však dlhy slovenských domácností nízke, obzvlášť pri úveroch na bývanie, a frekvencia vlastníctva nehnuteľností zase vysoká.²

Kvôli rôznym charakteristikám úverových produktov, ako napr. výška požičanej sumy, doba splatnosti alebo zabezpečenie, je nutné rozlíšiť úvery na bývanie od nezabezpečených úverov. Pod *úverom na bývanie* rozumieme úver, ktorý je zabezpečený nehnuteľnosťou a domácnostiam slúži hlavne na kúpu vlastného bývania. *Nezabezpečený úver* je ľubovoľný úver, ktorý nie je krytý žiadnou zábezpekou. Patria sem všetky spotrebiteľské úvery, prečerpania (kontokorentných) účtov, nedoplatky na kreditných kartách (po štandardnej dobe splatnosti) a iné (formálne či neformálne) pôžičky. Zatiaľ čo úvery na bývanie väčšinou zahrňujú veľké pôžičky s dlhou dobou splatnosti, nezabezpečené úvery sú obyčajne krátkodobé s malými sumami požičaných peňazí.

Zaujímavým špecifikom Slovenka je, že až 90% domácností vlastní svoje hlavné bývanie, pritom iba 10% domácností má úver na bývanie.³ To je spôsobené tým, že po nežnej revolúcii dostali domácnosti, ktoré bývali v štátnych alebo družstevných bytoch, možnosť si tieto byty odkúpiť za zostatkovú cenu, ktorá bola podstatne nižšia než ich trhovú cenu. Z tohto dôvodu v našej štúdií rozlišujeme celkové bohatstvo domácností od ich finančného bohatstva, ktoré mohli domácnosti nadobudnúť najmä po novembrovej revolúcii. *Celkové čisté bohatstvo* definujeme ako rozdiel všetkých aktív a pasív domácnosti. *Finančné čisté bohatstvo* chápeme ako celkové finančné aktíva domácnosti (napr. vklady v bankách, podielové fondy, dlhopisy či akcie) očistené o všetky nezabezpečené úvery.

---

¹ Tento analytický komentár vychádza z výskumnej štúdie č. 2/2015 Národnej banky Slovenska od T. Messner a T. Zavadil: "Are indebted households poorer? Evidence from Slovakia". Štúdiá využívajú údaje z prieskumu finančnej situácie a spotreby domácností (HFC) zozbierané v roku 2010.

² Pozri napríklad štúdiu HFCN (2013): "The Eurosystem Household Finance and Consumption Survey – Results from the first wave", Statistics Paper 2, European Central Bank.

³ Pozri tabuľku 2.1 a 3.1 v príležitostnej štúdií č. 1/2014 Národnej banky Slovenska od T. Messner a T. Zavadil: "Regional differences in household wealth across Slovakia".

K analýze vplyvu zadlženosti slovenských domácností na ich čisté bohatstvo sme použili údaje z prvej vlny *Zisťovania finančnej situácie a spotreby domácností*,⁴ ktorá na Slovensku prebehla koncom roka 2010.⁵ Údaje poskytujú detailné informácie o aktívach, pasívach, príjme a spotrebe domácností, vrátane podrobných socioekonomických údajov o jednotlivých členoch domácností. Tieto údaje sme doplnili demografickými a ekonomickými charakteristikami všetkých regiónov Slovenska, vďaka čomu sme mohli analyzovať aj vplyv regionálnych ukazovateľov na zadlženosť a bohatstvo slovenských domácností.

Na modelovanie bohatstva domácností sme použili lineárnu regresiu, do ktorej vstupovali ako vysvetľujúce premenné základné charakteristiky domácnosti (príjem, spôsob získania hlavného bývania domácnosti a počet detí a dospelých členov domácnosti) a jej referenčnej osoby⁶ (vek, pracovné postavenie a vzdelanie), doplnené o charakteristiky regiónu, v ktorom domácnosť býva (veľkosť obce/mesta, regionálne HDP na hlavu, nezamestnanosť v regióne, celková populácia a veľkosť regiónu a priemerná veľkosť obydli v regióne). Ďalej sme do modelu zahrnuli dva ukazovatele zadlženosti domácností – jeden pre úvery na bývanie a druhý pre nezabezpečené úvery. Keďže obidva tieto ukazovatele sú v modeli endogénnymi premennými, parametre modelu sme odhadli tzv. trojkrokovou metódou inštrumentálnych premenných.⁷ Výhodou tejto metódy je jej efektívnosť a možnosť analyzovať určujúce faktory zadlženosti a bohatstva domácností zároveň.

Výsledky analýzy nám umožňujú opísať typickú zadlženú a typickú bohatú domácnosť na Slovensku. V tabuľke nižšie vidíme, že typická zadlžená domácnosť (bez ohľadu na typ úveru) býva vo väčšom regióne s vyšším HDP na hlavu a nízkou nezamestnanosťou. Typická domácnosť s úverom na bývanie je navyše pomerne mladá (s referenčnou osobou vo veku od 25 do 34 rokov), pozostáva z menšieho počtu dospelých členov a z väčšieho počtu detí a svoje hlavné bývanie nezdedila, ale si ho kúpila, alebo sama postavila. Na druhej strane, typická domácnosť s nezabezpečeným úverom má málo úspor vzhľadom k svojmu celkovému príjmu, pozostáva z väčšieho počtu dospelých členov a býva vo väčšom meste alebo v regióne s vyšším počtom obyvateľov. Výsledky teda naznačujú, že dlh domácností je prevažne koncentrovaný v rozvinutejších regiónoch Slovenska a že domácnosti si berú spotrebné úvery hlavne vo veľkých mestách.

---

⁴ Zisťovanie finančnej situácie a spotreby domácností na Slovensku je súčasťou projektu Eurosystemu s názvom *Household Finance and Consumption Survey* (HFCS). Viac informácií o tomto projekte je dostupných na webovej stránke http://www.ecb.europa.eu/home/html/researcher_hfcs.en.html.

⁵ Výsledky z prvej vlny zisťovania sú zhrnuté v M. Senaj a T. Zavadil: „Výsledky prieskumu finančnej situácie slovenských domácností“, Príležitostná štúdia č. 1/2012, Národná banka Slovenska.

⁶ Referenčná osoba domácnosti je definovaná na základe nasledovných kritérií: 1.) samostatne žijúca osoba alebo jeden z partnerov (s nezaopatrenými deťmi alebo bez detí), 2.) osoba s najvyšším príjmom a 3.) najstaršia osoba. Pod referenčnou osobou domácnosti sa väčšinou rozumie „hlava rodiny“, ktorá má prehľad a rozhoduje o financiách domácnosti.

⁷ Trojkroková metóda inštrumentálnych premenných (*three-step IV estimation*) v prvom kroku modeluje pravdepodobnosť, že domácnosť je zadlžená. Odhadnutá pravdepodobnosť sa potom v druhom kroku použije ako inštrument pre odhad ukazovateľov zadlženosti domácnosti. Odhadnuté hodnoty týchto ukazovateľov sa potom vložia namiesto samotných ukazovateľov do hlavného modelu, ktorý sa v treťom kroku odhadne metódou najmenších štvorcov.

Tabuľka: Typické charakteristiky zadlženej a bohatej domácnosti na Slovensku.

Typická zadlžená domácnosť	
S ÚVEROM NA BÝVANIE	S NEZABEZPEČENÝM ÚVEROM
má pozitívne očakávania ohľadom svojho budúceho príjmu	má neutrálne alebo pesimistické očakávania ohľadom budúceho príjmu
si kúpila alebo sama postavila svoje hlavné bývanie	má málo úspor (vzhľadom k svojmu príjmu)
získala svoje hlavné bývanie po roku 1990	
pozostáva z menšieho počtu dospelých členov a z väčšieho počtu detí	pozostáva z väčšieho počtu dospelých členov
... jej referenčná osoba ...	
má 25 – 34 rokov	má menej ako 55 rokov
nie je na dôchodku	
	má aspoň stredoškolské vzdelanie
... a býva ...	
	vo veľkom meste
v regióne s vyšším HDP na hlavu	
v regióne s nízkou nezamestnanosťou	
	v regióne s väčším počtom obyvateľov
vo väčšom regióne (km ²)	
v regióne s väčšími obydliami (m ²)	

Typická bohatá domácnosť s veľkým čistým	
CELKOVÝM BOHATSTVOM	FINANČNÝM BOHATSTVOM
nemá nezabezpečený úver	
má vysoký príjem	
vlastní svoje hlavné bývanie, ktoré buď zdedila, alebo si ho sama postavila	nepostavila si sama svoje hlavné bývanie
pozostáva z väčšieho počtu dospelých členov	
	pozostáva z menšieho počtu detí
... jej referenčná osoba ...	
má aspoň 35 rokov	je v strednom veku (25 – 54 rokov)
je podnikateľ	
nie je na dôchodku	
má vysokoškolské vzdelanie	má aspoň stredoškolské vzdelanie
... a býva ...	
vo veľkom meste	
v regióne s vyšším HDP na hlavu	
v regióne s nízkou nezamestnanosťou	
v regióne s väčším počtom obyvateľov	
vo väčšom regióne (km ²)	
	v regióne s väčšími obydliami (m ²)

Typická bohatá domácnosť na Slovensku nemá nezabezpečený úver, má vysoký príjem, pozostáva z väčšieho počtu dospelých členov, z ktorých niektorí podnikajú, a býva vo veľkom meste alebo v regióne s vyšším HDP na hlavu a nízkou nezamestnanosťou. Toto sú spoločné črty pre bohaté domácnosti bez ohľadu na prevládajúci typ ich bohatstva. Typická domácnosť s veľkým celkovým čistým bohatstvom navyše vlastní nehnuteľnosť, v ktorej býva, a túto nehnuteľnosť buď zdedila, alebo si ju sama postavila; jej referenčná osoba má aspoň 35 rokov a je vysokoškolsky vzdelaná. Naproti tomu typická domácnosť s vysokým finančným čistým bohatstvom má menej detí a jej referenčná osoba je v strednom veku a má aspoň stredoškolské vzdelanie. Z výsledkov teda vyplýva, že bohaté domácnosti sa vyskytujú najmä vo veľkých mestách a v rozvinutejších regiónoch Slovenska, ktoré im umožňujú podnikat' a veľa zarábať.

Hlavným výsledkom našej analýzy je zistenie, že nezabezpečený dlh má výrazne negatívny dopad na čisté bohatstvo domácností. Domácnosti by preto mali byť opatrné a dôkladne zvážiť potrebu zobrať si spotrebné úvery. Na druhej strane úver na bývanie nemá na čisté bohatstvo domácností žiaden významný vplyv. To v kombinácii so zistením, že najdôležitejšiu časť bohatstva domácností tvorí práve ich hlavné bývanie, vedie k záveru, že sa domácnostiam z dlhodobého hľadiska vyplatí kúpiť si nehnuteľnosť, v ktorej môžu bývať. Ďalším zaujímavým zistením je fakt, že domácnosti žijúce vo väčších mestách a v rozvinutejších regiónoch Slovenska sú celkovo nielen viac zadlžené (v hrubom vyjadrení), ale aj netto bohatšie. Preto toto relatívne vysoké zadlženie zatiaľ nemusí spôsobovať nerovnováhy predstavujúce riziko pre finančnú stabilitu.⁸

Tibor Zavadil

---

⁸ Iná možná interpretácia výsledkov je, že vo väčších mestách a v rozvinutejších regiónoch Slovenska existujú väčšie rozdiely medzi domácnosťami týkajúce sa ich zadlženosti a bohatstva. Môžu sa tu teda vo väčšej miere vyskytovať chudobné domácnosti, ktoré sú zadlžené, a bohaté domácnosti, ktoré dlh nemajú. Regionálna analýza bohatstva domácností na Slovensku (pozri časť 3.4 v príležitostnej štúdii č. 1/2014 Národnej banky Slovenska od T. Messner a T. Zavadil: "Regional differences in household wealth across Slovakia") však nepreukázala, že by zadlžené domácnosti v rozvinutejších regiónoch Slovenska boli finančne zraniteľnejšie než v ostatných regiónoch. Preto sa skôr prikláňame k záveru, že domácnosti žijúce v rozvinutejších regiónoch majú nielen väčšie čisté bohatstvo, ale sú zároveň aj viac zadlžené.